Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

(1). Boduen de Kurtene, A. Umumiy tilshunoslik bo‘yicha tanlangan asarlar. M., SSSR Fanlar akademiyasi nashriyoti, 1963, 151-bet.

(2). Kont, A. Fuqarolik siyosati tizimi. Parij, Karillan Gehry va V.Dalmon, 1851, I jild.

(3). Xomskiy, N. Tilni bilish: uning tabiati, kelib chiqishi va qo‘llanilishi. N.Y., 1986, 34-bet.

(4). Grimm, J. Nemis grammatikasi. Göttingen. Dieterichsche Buchhandlung, 1819, I jild.

(5). Gumboldt V. Til va madaniyat falsafasi. M., 1985, 168-bet.

(6). Labov, V. Nyu-Yorkda ingliz tilining ijtimoiy tabaqalanishi. Vashington, Amaliy tilshunoslik markazi, 1966, 45–100-betlar.

(7). Sossyur, F. Umumiy tilshunoslik kursi. N.Y., 1959, 69-bet.

(8). Blumfild, L. Til. N.Y., Holt, 1933, 98-bet.

(9). https://sites.google.com](https://sites.google.com.

(10). https://socialsci.libretexts.org](https://socialsci.libretexts.org.

Tursunova Mavluda Erkinovna (Samarqand davlat universiteti tayanch doktoranti;
e-mail: tursunovam89@gmail.com; UO‘K: 811.05)

TIL MULOQOTI MADANIYATINING TA’RIFI VA NAZARIY ASOSLARI

Annotatsiya. *Til muloqoti madaniyati, muloqot va madaniy me’yorlar o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni hal qiluvchi sohadir. Ushbu maqolada lingvistik muloqot madaniyatining nimadan iboratligini belgilaydi va uni ma’lum qiluvchi turli nazariy asoslarini o‘rganadi. Maqolada lingvistik nisbiylik, madaniy tilshunoslik va pragmatikani o‘z ichiga olgan holda, asosiy istiqbollarni ko‘rib chiqamiz va til madaniyatining ijtimoiy o‘zaro ta’sirlar orqali shakllantirilishini ta’kidlash uchun.*

Kalit so‘zlar: *lingvistik muloqot, nazariy asoslar, madaniy me’yorlar, lingvistik nisbiylik, ijtimoiy lingvistika, pragmatik qoidalar.*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ И ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРЫ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ

Аннотация. *Языковое общение – это область, которая занимается сложными взаимоотношениями между культурой, общением и культурными нормами. В данной статье определяется, что представляет собой культура языкового общения, и исследуются различные теоретические основы, лежащие в ее основе. В статье рассматриваются ключевые аспекты, в том числе лингвистическая относительность, лингвокультурология и прагматика, чтобы подчеркнуть, как языковая культура формируется и формируется под воздействием социальных взаимодействий.*

Ключевые слова*: языковое общение, теоретические основы, культурные нормы, языковая относительность, социолингвистика, прагматические правила.*

THEORETICAL BASIS AND CHARACTERISTICS OF THE CULTURE OF SPEECH COMMUNICATION

Annotation. *Language communication culture is a field that addresses the complex relationship between communication and cultural norms. This article defines what constitutes linguistic communication culture and explores the various theoretical frameworks that inform it. The article reviews key perspectives, including linguistic relativity, cultural linguistics, and pragmatics, to emphasize that language culture is shaped and shaped by social interactions.*

Key words*: linguistic communication, theoretical foundations, cultural norms, linguistic relativity, sociolinguistics, pragmatic rules.*

Kirish. Globallashgan dunyoda samarali lingvistik muloqot turli madaniyatlarda o‘zaro tushunishni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Til muloqoti madaniyati faqat so‘z yoki gap almashish emas; u til tuzilmalari, madaniy me’yorlar, ijtimoiy kontekst va shaxsning niyatlari o‘rtasidagi murakkab o‘zaro ta’sirni o‘z ichiga oladi. Lingvistik muloqot madaniyati tilni madaniy kontekstda mazmunli qiladigan, og‘zaki va og‘zaki bo‘lmagan o‘zaro ta’sir shakllariga ta’sir qiluvchi barcha elementlarni o‘z ichiga oladi.

Til madaniyatini o‘rganish tilshunoslik, falsafa, madaniyatshunoslik, sotsiologiya va psixologiya kabi bir qancha sohalarda ildizlarga ega bo‘lib, ularning har biri tilning madaniy doiralarda qanday ishlashini tushunishimizga yordam beradigan nazariy asoslarga ega. Ushbu maqola lingvistik muloqot madaniyatini aniqlashga va uning nazariy asoslarini o‘rganishga, uning madaniyatlararo o‘zaro ta’sir dinamikasini tushunish uchun dolzarbligini ta’kidlashga intiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Madaniyatlararo muloqot nazariyasi turli xil madaniyatlarga mansub shaxslar qanday muloqot qilishini va o‘zaro tushunishga erishishda duch keladigan muammolarni o‘rganadi. Bu soha muloqot uslublaridagi madaniy farqlarni tan olish va hurmat qilish qobiliyati va madaniy kompetentsiyaning rolini ta’kidlaydi. Lingvistik muloqot madaniyati bu farqlarni, ayniqsa, ko‘p madaniyatli muhitda harakat qilish zarurati bilan shakllanadi. Shunday qilib, madaniyatlararo aloqa nazariyasi madaniy kontekstdan xabardorlik va sezgirlikning muhimligini ta’kidlab, lingvistik aloqani o‘rganishga hissa qo‘shadi, bu madaniyatlararo muvaffaqiyatli o‘zaro ta’sirlar uchun zarurdir. Geert Hofstede va Edvard T. Xoll kabi olimlar boshchiligidagi madaniyatlararo muloqot tadqiqotlari kuch masofasi va noaniqlikdan qochish kabi madaniy o‘lchovlar muloqot uslublariga qanday ta’sir qilishini o‘rganadi. Masalan, Hofstedening madaniy o‘lchovlar nazariyasi madaniy o‘zgaruvchanlik shaxslararo muloqot va tashkiliy xatti-harakatlarga qanday ta’sir qilishini ta’kidlaydi (Hofstede. 1980).

Tahlil va natija. Lingvistik muloqot madaniyatini aniqlash. Til muloqoti madaniyatini odamlarning ma’lum bir madaniy kontekstda tildan qanday foydalanishini boshqaradigan me’yorlar, qadriyatlar va amaliyotlar to‘plami sifatida aniqlash mumkin. U odamlarning muloqot qilish usullariga ta’sir qiluvchi tildan foydalanish haqidagi umumiy e’tiqod va umidlarni, shuningdek, ular qabul qilgan lingvistik konventsiyalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu konsepsiya madaniyatlar bo‘yicha muloqot qanday farq qilishini va madaniy kontekstning lingvistik xatti-harakatlarga ta’sirini tushunish uchun zarurdir [3].

Til muloqoti madaniyatini odamlarning ma’lum bir madaniy kontekstda tildan qanday foydalanishini boshqaradigan me’yorlar, qadriyatlar va amaliyotlar to‘plami sifatida aniqlash mumkin. U odamlarning muloqot qilish usullariga ta’sir qiluvchi tildan foydalanish haqidagi umumiy e’tiqod va umidlarni, shuningdek, ular qabul qilgan lingvistik konvensiyalarni o‘z ichiga oladi. Ushbu konsepsiya madaniyatlar bo‘ylab muloqot qanday farq qilishini va madaniy kontekstning lingvistik xatti-harakatlarga ta’sirini tushunish uchun zarurdir.

Til muloqoti madaniyati o‘z zamirida uchta asosiy komponentni o‘z ichiga oladi:

1. Lingvistik bilim: tilda so‘zlashuvchilar tomonidan baham ko‘rilgan grammatika, lug‘at va fonetika.

2. Pragmatik qoidalar. Muloqotda kutilayotgan ohang, xushmuomalalik va rasmiyatchilikni o‘z ichiga olgan turli ijtimoiy kontekstlarda tildan to‘g‘ri foydalanish bo‘yicha ko‘rsatmalar.

3. Madaniy me’yorlar va qadriyatlar. Til tanlash va talqinlarini shakllantiradigan asosiy e’tiqod va qadriyatlar, jumladan, to‘g‘ridan to‘g‘ri munosabat, xushmuomalalik ifodalari va tegishli deb topilgan ifoda darajasi.

Til muloqoti madaniyatiga nazariy yondashuvlar til, tafakkur va madaniyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlar haqida tushuncha beradi. Ushbu tushunchani shakllantirishda bir nechta nazariyalar muhim rol o‘ynadi, ularning har biri til va madaniyatning o‘zaro ta’siri bo‘yicha o‘ziga xos istiqbollarni taklif qiladi.

Sapir-Uorf gipotezasi va lingvistik nisbiylik. Til nisbiyligi deb ham ataladigan Sapir-Uorf gipotezasi til fikrga ta’sir qiladi va natijada voqeilikni idrok etish va talqin qilishga ta’sir qiladi. Ushbu nazariya shuni ko‘rsatadiki, turli tillarda so‘zlashuvchilar o‘zlari foydalanadigan lingvistik tuzilmalar tufayli dunyoni boshqacha qabul qilishlari va talqin qilishlari mumkin. Lingvistik muloqot madaniyati kontekstida bu gipoteza madaniy me’yorlar tildan qanday foydalanish va tushunishni shakllantirishini anglatadi, chunki odamlarning til tuzilmalari ularning madaniy qadriyatlari va istiqbollarini aks ettiradi [4].

Madaniy tilshunoslik til va madaniy konseptualizatsiya o‘rtasidagi aloqani o‘rganadigan, tilni madaniy bilimlar ombori sifatida ko‘radigan sohadir. Madaniy tilshunoslik tilning madaniyatga chuqur singib ketganligini va har bir til o‘z so‘zlovchilarining o‘ziga xos madaniy namunalarini aks ettirishini ta’kidlaydi. Ushbu doirada ishlab chiqilgan “madaniy yozuvlar” kabi tushunchalar lingvistik me’yorlar kengroq madaniy qadriyatlarni qanday aks ettirishini tushuntirishga yordam beradi. Misol uchun, tillarda madaniy qadriyatlarga qarab hurmat, hurmat yoki kamtarlikni ifodalashning o‘ziga xos usullari bo‘lishi mumkin. Ushbu madaniy skriptlar lingvistik xatti-harakatni boshqaradi va ma’ruzachilarning madaniy kutishlarga mos keladigan tarzda muloqot qilishini ta’minlaydi.

Pragmatika sohasi, xususan, nutq akti nazariyasi madaniy kontekstlarda muayyan harakatlarni amalga oshirish uchun til qanday ishlatilishini tushunish uchun asos yaratadi. Nutq akti nazariyasiga ko‘ra, til nafaqat ma’lumotni yetkazish, balki so‘rov qilish, buyruq berish yoki kechirim so‘rash kabi harakatlarni bajarish uchun ham qo‘llaniladi. Ushbu xatti-harakatlar madaniy kontekstga juda bog‘liq, chunki ular ijtimoiy talablar va xushmuomalalik, to‘g‘ridan to‘g‘rilik va rasmiyatchilik me’yorlariga mos kelishi kerak.

Shunday qilib, pragmatika madaniy kutishlar tildan foydalanishning yashirin qoidalariga qanday ma'lumot berishini, odamlarning ijtimoiy o'zaro munosabatlarni qanday shakllantirishini ta'kidlaydi [5].

Ijtimoiy lingvistika tilning ijtimoiy guruhlarda qanday o'zgarishini va lingvistik o'zgarish madaniy o'ziga xoslikni qanday aks ettirishini o'rganadi. Bu til amaliyotlari guruh a'zoligi, ijtimoiy mavqeyi va madaniy kelib chiqishi haqida qanday signal berishini tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Dialektlar, registrlar va sotsiolektlar kabi til o'zgarishlari, ko'pincha, madaniy guruh ichidagi xilma-xillikni va shaxslarning o'zlarining madaniy merosiga til orqali bog'lanishining nozik usullarini aks ettiradi. Ko'p madaniyatli jamiyatlarda bu o'zgarishlarni tushunish inklyuziv muloqotni rivojlantirish va turli xil lingvistik iboralarning qonuniyligini tan olish uchun juda muhimdir.

Ijtimoiy lingvistika tilning ijtimoiy guruhlarda qanday o'zgarishini va lingvistik o'zgarish madaniy o'ziga xoslikni qanday aks ettirishini o'rganadi. Bu til amaliyotlari guruh a'zoligi, ijtimoiy mavqei va madaniy kelib chiqishi haqida qanday signal berishini tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Dialektlar, registrlar va sotsiolektlar kabi til o'zgarishlari ko'pincha madaniy guruh ichidagi xilma-xillikni va shaxslarning o'zlarining madaniy merosiga til orqali bog'lanishining nozik usullarini aks ettiradi [1]. Ko'p madaniyatli jamiyatlarda bu o'zgarishlarni tushunish inkluziv muloqotni rivojlantirish va turli xil lingvistik iboralarning qonuniyligini tan olish uchun juda muhimdir.

Til muloqoti madaniyati ijtimoiy munosabatlarni shakllantirishda, tushunishni rivojlantirishda va ko'p madaniyatli muhitda tushunmovchiliklarni yumshatishda muhim rol o'ynaydi. Til madaniyatining me'yorlari va amaliyotiga rioya qilish orqali shaxslar boshqalarning madaniy qadriyatlariga hurmat ko'rsatadilar, ijtimoiy birdamlikka hissa qo'shadilar. Ushbu madaniy sezgirlik, ayniqsa, turli tillardagi o'zaro ta'sirlar tobora keng tarqalgan globallashgan dunyoda muhim ahamiyatga ega.

Til muloqoti madaniyati til, madaniy me'yorlar va ijtimoiy kontekst o'rtasidagi murakkab o'zaro ta'sirni o'z ichiga oladi. Til nisbiyligi, madaniy tilshunoslik, pragmatika, sotsiolingvistika va madaniyatlararo muloqot kabi nazariy asoslar orqali biz madaniy me'yorlar tildan foydalanishni qanday shakllantirishi va til amaliyoti, o'z navbatida, madaniy qadriyatlarni qanday aks ettirishi haqida tushunchaga ega bo'lamiz. Bu tushuncha tillar xilma-xilligini hurmat qilish ijtimoiy uyg'unlik va o'zaro tushunish uchun muhim bo'lgan tobora o'zaro bog'langan dunyoda samarali muloqotni rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Xulosa. Kelajakdagi tadqiqotlar ushbu nazariy asoslarning o'ziga xos madaniyatlararo o'zaro ta'sirlarga qanday tatbiq etilishini va lingvistik muloqot madaniyatining globallashuv va aloqadagi texnologik yutuqlarga javoban moslashish usullarini yanada o'rganishi mumkin. Til muloqoti madaniyatini tushunish va hurmat qilish yanada qamrab oluvchi va tushunadigan global hamjamiyatni barpo etish yo'lidagi asosiy qadamdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

(1). Веденина Л.Г. Теория межкультурной коммуникации и значение слова. "Иностранные языки в школе", 2000, № 5, с. 72–76.

(2). Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. 4-е изд., перераб. и доп., М., "Русский язык", 1990, 246 с.

(3). Воробьёв В.В. Культурологическая парадигма русского языка: теория описания языка и культуры во взаимодействии. М., Ин-т рус. яз. им. А.С.Пушкина, 1994, 76 с.

(4). Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации. Учебник для вузов, под ред. А.П.Садохина, М., ЮНИТИ-ДАНА, 2003, 352 с.

(5). Елизарова Г.В. Культурный компонент лексического значения и коммуникативная функция языка. Когнитивно-прагматические и художественные функции языка. Сборник статей Studia Linguistica, СПб., Тригон, 2000, с. 56–64.

(6). Клюканов И.Э. Динамика межкультурного общения. Тверь, 1998, 99 с.